

обов'язки (виконувач обов'язків), арбітражний керуючий (арбітражний керівник), супроводжуючий документ (супровідний документ);

4) неправильне вживання прийменників: згідно закону (згідно із законом), у відповідності до статті (відповідно до статті), при потребі (за (у разі) потреби, якщо потрібно), судове рішення по цивільній справі (судове рішення в цивільній справі), відносно потерпілого (стосовно (щодо) потерпілого).

Отже, вплив російської мови на свідомість і мислення фахівців юридичної сфери призвів до активного вживання в їхньому професійному мовленні лексичних і граматичних інтерферем. Передусім це позначається на правильності та змістовій цілісності юридичного тексту. Дотримання мовних норм сприяє чіткості формулювання, точності викладу, а отже, зрозумілості мовлення.

Література

1. Єрмоленко С. Я. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.

2. Мішеніна Т. М. Мовні девіації інтерферентного характеру в системі сучасної української мови. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 11. С. 108-122.

КОТКОВА Людмила
канд. філол. наук, м. Чернігів

ФЕНОМЕН ТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА (НА ПРИКЛАДІ «ТЕЛЕФОННОЇ КНИГИ МЕРТВИХ» СЕРГІЯ ЖАДАНА)

У час новітніх технологій зростають нові форми комунікації, усе ж слово залишається тією мовною одиницею, яка завжди поза часом. Лінгвістика нараховує десятки тисяч досліджень з лексикології, але мало хто з науковців описав сам феномен народження слова. Це зробив відомий український письменник Сергій Жадан у післямові до книги «Список кораблів». Митець розкрив секрети оцінного потенціалу слова, вивів закономірності еволюції мислення та його вплив на багатство мовлення людини. «Телефонна книга мертвих» – не лише про смерть, а й про потаємний процес творчости.

Високий ступінь активності номінацій *письмо й мова* дозволяють читачеві сфокусувати увагу на особливостях творення слова самим письменником та учасниками комунікаційного процесу. Пересічну людину вирізняє від митця *письмо, яке «нас видає, воно нас персоніфікує»* [Жадан: 146]. Для опису мовних особливостей людей «не від письма», зокрема батька, Сергій Жадан добирає такі експресивні засоби вираження, як епітети (*безбарвна мертва мова; суха, покручена, якась бухгалтерська мова* [Жадан: 147]), фразеологізми (*беручись писати, опинявся в пастці* [Жадан: 146]), метафори (*Письмо, воно ж як ріка – заходячи у воду, далеко не всі мають у ній переконливий вигляд* [Жадан: 147]). Спостерігаємо авторський пошук причин такої збідненої мови, серед основних – потужний вплив радянської доби: *«Книги він [батько] не читав (мої, до речі, теж), листів не писав, соціальними мережами, ясна річ, не користувався. <...>*

Щоправда, читав газети. <...> По-своєму, теж щоденник. Печальний щоденник порушених комунікацій, газетна поезія політики й кросвордів» [Жадан: 146]. Митець так заревізував цінності тієї культурної дійсності: *«Не маючи досвіду і вміння впоратись із ним [письмом], підпорядкувати його собі, ми просто втрачаємо свою інтонацію, втрачаємо свій голос, ми просто виводимо літери, складаємо їх у слова, складаємо їх у речення, громадячи велику бухгалтерію часу, в якій і зачепитися немає за що, крім прогнозу погоди» [Жадан: 146].* Серед маркерів процесу творення слів автор виокремлює індивідуальні інтонації, підсилюючи акцент повторенням лексеми *втрачаємо* та займенників *свою / свій*. Бідність лексичного ресурсу підкреслено метафорою *бухгалтерія часу*, який передував градаційний ланцюг на позначення процесу письма: *літери – слова – речення*. Уміння писати, на думку автора, – не лише спосіб передавати графічні знаки, а й уміння наповнювати речення емоційністю, самовираженням, індивідуальністю.

Контрастною до мови пересічної людини є мова письменника: *«мова, якою ти говориши про весняне дерево, цілком різниться від мови, якою ти говориши про дерево осіннє» [Жадан:149].* Епітети-опозити *весняний – осінній* збагачують контекст новим смисловим навантаженням, дозволяють відчутти багатство мови взагалі й образно-емоційні інтенції митця зокрема. Навіть у контексті, коли цифрами передана статистика температури повітря, автор вбачає високий ступінь образності мови, її оцінний потенціал: *«Велика магія письма – навіть цифрами передавати радість і печаль» [Жадан: 147].* Антоніми *радість – печаль* конденсують найрізноманітніші відтінки смислів кожного слова, письма загалом.

У функції предиката до номінації *мова* автор постійно вживає дієслова руху: *«мова спресовується й розпадається, прискорюється й уповільнюється, стає щільною чи прозорою, в залежності від того, про що ти говориши» [Жадан: 149].* Ці предикативні пари розгортають широкі можливості мови як здатності людини висловлювати свої думки, а епітетні характеристики вербалізують мовну досконалість.

Властиве С. Жаданові поєднання дієслів руху з асоціативними планами творить низку індивідуально-авторських метафоричних структур: *«Постійне бажання ділитися власним захватом – саме воно примушує тебе добирати слова, переставляти їх місцями, рушити слова, ніби пташині гнізда, витрушувати їх, ставити з ніг на голову» [Жадан: 149].* Експресивізацію контексту забезпечує предикативний ряд *добирати – переставляти – рушити – витрушувати*, який завершено трансформованим фразеологізмом *ставити з ніг на голову* (із лексичною заміною одного з компонентів словом вільного вжитку: *пор. – перевертати з ніг на голову [Білоноженко: 491]*). Об'єктом естетизації аналізованого мовленнєвого відрізка є й порівняння *ніби пташині гнізда* – своєрідний народознавчий код, засіб характеристики етнокультурної належності мовця (українці вважають, не можна рушити пташині гнізда, бо це призводить до біди).

Закономірно, що для розкриття процесу творення художнього слова письменник часто залучає соматизм *око*, який слугує не лише вагомим засобом

для невербальної комунікації, а є головним інструментом для передачі особливої здатності бачення, властивої митцям слова: «*Око мені й потрібне, аби за щось чіплятись. Дивишся на світ людей, як педіатр на малечу в парку: з любов'ю й готовністю поставити діагноз*» [Жадан: 147–148]. Порівняння *письменника з педіатром* формує несподівану емотивно-оцінну характеристику людини «письма». Виразніше відтворити таємничість письменницького процесу дозволяє модифікований фразеологізм із розширеним компонентним складом, утворений від узуального *ні за що оком зачепитися*.

Привертає увагу читача своєрідна психологія літературної творчості, яка є контрастною в порівнянні з людьми «не від письма»: «*Дивне заняття – полювати на інтонації, коли виловлюєш із чужої мови окремі, особливо лункі слова, полюєш на них, мов птахолов, чуючи за всім цим розстроєним багатоголоссям початки великого співу, який пояснює основи світобудови, пояснює траєкторію руху сонця й механіку помирання, спів, котрий якщо й не виправдовує смерть, то принаймні вчить її не боятись*» [Жадан: 148]. Повторювальні в багатьох контекстах смислові домінанти *інтонація, свій-чужий* показово демонструють важливість цих акцентів у мовленні (письмі) будь-якої людини, увагу до найменших деталей кожного слова. Поєднання контрастних епітетів (*лункі слова, великий спів – розстроєне багатоголосся*), метафор (*траєкторія руху сонця, механіка помирання*) надають яскравого емоційного забарвлення процесу творчості, яке автор називає *дивним заняттям*. Слово спочатку народжується, а потім живе, функціонує в мовленні, тож семантика руху закладена предикатами *полювати, виловлювати*. Про можливість вербального впливу свідчить фрагмент із темпоральними лексемами *початки – помирання – смерть*, у якому йдеться про вагу слова, яке психологічно згладжує навіть ефект трагічності завершення земного життя.

Проблема *смерти* постійно в полі зору Сергія Жадана. Автор усвідомлює глибинні основи людського існування, осмислює сенс буття й життя в «прикордонні», переосмислює свої погляди: «*Хай це буде книга прикордоння, з якого щоранку виростає сонце, рухаючись у західному напрямку*» [Жадан: 152]. *Прикордоння* – межа між світом живих і мертвих, *західний напрямок* асоціюємо із заходом сонця, закінченням людського земного існування. У таких екзистенційно маркованих контекстах автор уникає прямої назви концепту *смерть*, негативно-оцінних семантичних планів, натомість говорить про померлих як про живих, у яких є теж мова спілкування: «*Тепер ось збираються поволі тут, на цвинтарі, на відстані голосу, навіть на відстані шепоту*» [Жадан: 151]. Виразні інтенції письменника також закодовані в образних асоціаціях: «*Хоча щось таки можна переповісти, пояснити, виписати літерами, зробивши літературу з надробків, зрививши вітри з нам'яти про померлих*» [Жадан: 152]. Під пером Сергія Жадана фрагменти дійсності (про світ мертвих) часто експлікуються в асоціаціях через зорові та слухові відчуття, які митець поєднує з повторювальною лексемою *книга*, творячи індивідуально-авторські метафори, надаючи оцінного потенціалу слову, посилюючи цим експресивність художнього простору: «*книга дерев, книга*

каміння, книга витоптаних футбольних полів, книга печальних весільних пісень» [с. 152].

Аналізований матеріал засвідчує, що для Сергія Жадана сакрального значення набувають слова в молитві. Митець не вживає прямої номінації Бог, але іронізує з покоління, яке виросло в час пропаганди атеїзму, безвір'я, але зберегло від своїх предків у пам'яті релігійні вірування, підсвідомо не змогло заперечити існування Бога: *«Можливо, це найзворушливіше, що траплялося бачити: атеїсти, що гріються, сидячи одне коло одного, згадують слова молитви, аби пом'янути ще одного атеїста, який щойно відійшов. Бо не знають вони жодних молитов. І не знали ніколи»* [Жадан: 153]. Образний ряд, побудований на антитезі й оксимороні, Сергій Жадан доповнює компонентом *царство небесне*: *«Царство небесне, – думаю я. – Хороший початок вірша»* [Жадан: 153]. Слова, які символізують фінал життя, письменник виводить на перший план, планує таким початок вірша й цим об'єктивує заспокоєння, сподівання, надії на краще. У самій збірці «Список кораблів» автор таки виконує обіцяне: вірш про смерть батька починає: *«Царство небесне, – говорять вони про життя»* [Жадан: 10].

Отже, шляхом аналізу прози «Телефонна книга мертвих» висновкуємо про самотні феномен творення художнього слова Сергієм Жаданом: митець поділився сокровенним – таїною народження думки, індивідуально-авторської мови. Саме за естетизацію лексичних значень певних номінацій, оказіональну сполучуваність слів, несподівані художні асоціації, метафоричне осмислення образів С. Жадан і визнаний одним із найкращих письменників сучасності.

Література

1. Жадан С. Список кораблів. Чернівці: Меридіан Чернівці, 2020. 160 с.
2. Фразеологічний словник української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наук. думка, 2008. 1104 с.

КУЗЬМИЧ Оксана

канд. філол. наук, доцент, м. Рівне

ЕКВІВАЛЕНТИ РЕЧЕНЬ ЯК ЗАСІБ МОВЛЕННЕВОЇ ЕКОНОМІЇ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Питання про еквіваленти речень є дискусійним у сучасному мовознавстві. Цим терміном об'єднують різні за формальним вираженням, семантикою і функцією синтаксичні одиниці, які більшою чи меншою мірою співвідносяться з традиційним уявленням про речення. Частина із них беззастережно не відносять до категорії речення, оскільки вони не мають декількох його суттєвих ознак, а саме: 1) не членуються на головні чи другорядні члени речення, виділювані на основі синтаксичних зв'язків; 2) не членуються на синтаксеми, виділювані на основі семантико-синтаксичних відношень; 3) мають своєрідне морфологічне вираження (частка (*Так. Угу. Ні.*), вигук (*Ого! Ох!*), повнозначне слово у модальному значенні (*Жах! Гаразд! Нітрохи!*), нерозкладна єдність службових